

Autor: prof. WSBiNoZ dr hab. Wojciech Welskop

English Title: The Relativism Of The Teacher's Values And Forming Of Pupils' Identity

Relatywizm Wartości Nauczyciela a Kształtowanie Tożsamości Uczniów

Edukacja jest procesem, w którym uczniowie poznają wartości pomocne im w prowadzeniu życia zgodnego z ideałami cenionymi przez społeczeństwo. Filozofowie, przywódcy duchowi czy pedagodzy podkreślali i podkreślają rolę wykształcenia w rozwoju tożsamości młodego człowieka, poprzez wydobywanie ukrytego potencjału, akcentując znaczenie wartości w procesie edukacji.

We współczesnym świecie można zauważyć kryzys ideowo – aksjologiczny. Kryzys idei człowieka jako osoby, idei Boga i religii, kryzys kultury nabierają szczególnego znaczenia w stosunku do młodego pokolenia. Uczeń, który codziennie na swojej drodze spotyka się z przewartościowaniami, potrzebuje punktu odniesienia do swoich działań. Jaką zatem rolę odgrywa nauczyciel w procesie poznawania przez uczniów rzeczywistości i kształtowania ich własnej tożsamości?

Wartości nadają sens życiu ludzkiemu, wzbogacają je, rozwijają osobowość człowieka i wyznaczają kierunek jego działania. Człowiek żyje w świecie różnych wartości, wobec których musi się w pewien sposób ustosunkować – dzięki swojej „wolności” wyboru jedne stanowią dla niego myśl przewodnią, inne są pomijane.¹ Dzięki wolności człowiek kształtuje swoją osobowość, swoją tożsamość, może decydować o własnym życiu stawiając sobie określone cele i dobierając środki do ich realizacji.²

W otaczającej nas rzeczywistości można obecnie dostrzec rozróżnienie wolności „od” i wolności „do”. Wolność „od” kwestionuje ujęcie determinizmu i dopuszcza możliwość wyboru jednej z wielu alternatyw pojawiających się w życiu człowieka. Wolność „do” związana jest z poczuciem odpowiedzialności i wrażliwości na wyższe wartości i jest wyrazem wewnętrznej dojrzałości jednostki.³

We współczesnym świecie człowiek często czuje się zdezorientowany i nie potrafi wybrać właściwych dla siebie wartości, którymi powinien się kierować i które byłyby dla niego wyznacznikiem w konstruowaniu swojego życiowego celu. „Tworząc nowe i lepsze środki do opanowania natury, dał się pochwyć w ich pułapkę i stracił z pola widzenia cel, który mógłby nadać im sens – zgubił samego człowieka.”⁴

W ramach obiektywnej rzeczywistości można wyróżnić dwie sfery wartości moralnych – wartości charakterystyczne dla człowieka oraz wartości przedmiotowe. W zachodzących między nimi związkach funkcjonalnych istotne jest, by wartości przedmiotowe determinowane były motywami moralnymi.⁵

Wartości mają istotne znaczenie w życiu człowieka, ponieważ posiadają egzystencjalny charakter, decydując tym samym o stylu życia i postrzeganiu świata przez daną jednostkę,⁶ stanowią

¹ Por. K. Wojtyła, *Problem doświadczania w etyce*, **Roczniki Filozoficzne 1969, z. 2, s. 5-24.**

² Por. M. A. Krapiec, *Człowiek – kultura – uniwersytet*, **Lublin 1982, s. 36.**

³ Por. S. Kowalczyk, *Z refleksji nad człowiekiem. Człowiek – społeczność – wartość*, **Lublin 1995, s. 102.**

⁴ Por. E. Fromm, *Niech się stanie człowiek*, **Warszawa – Wrocław 1999, s. 12.**

⁵ Por. W. Cichoń, *Wartości, człowiek, wychowanie*, **Kraków 1996, s. 146.**

⁶ Por. K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom*, **Lublin 2003, s. 29.**

przedmiot odniesienia dla każdego człowieka, ukierunkowują go w kontekście jego tożsamości i światopoglądu.⁷

Wartości są źródłem podstawowych celów i zadań, jakie powinny być realizowane w ramach procesu edukacji. Zadaniem nauczyciela jest ustawiczne poszukiwanie wraz z uczniami obiektywnych wartości moralnych w obszarze dostępnej im wiedzy na temat świata i rzeczywistości, która ich otacza i którą sami współtworzą oraz dążenie do ich współkreowania. Kształtowanie wśród uczniów wartości uniwersalnych polega również na wzajemnym otwarciu się na ową rzeczywistość i życie społeczne poprzez równoczesne uczestniczenie w nim i jego antycypowanie.⁸

Nauczanie jest nieuniknionym działaniem moralnym. Częścią pracy nauczyciela jest reprezentowanie i przekazywanie wartości społecznych. Nauczyciele mają tendencję do podkreślania wartości, które są niezbędne w kontekście funkcjonowania ucznia w klasie, w szkole i realizującego określone cele. Należałoby się jednak zastanowić w jakim stopniu wartości promowane w szkole będą spójne z potrzebą odnalezienia się w rzeczywistości społecznej i efektywnego funkcjonowania w życiu społecznym.

Młodzi ludzie potrzebują „drogowskazu”, między innymi w postaci nauczyciela, by mogli wyznaczyć swój cel i dążyć do niego, by potrafili ocenić daną sytuację, własne działania przez pryzmat poznanych wcześniej wartości. Istotna jest świadomość tego, że dążenie do osiągnięcia swoich zamierzeń jest również wartością w kształtowaniu własnej tożsamości. Potencjał, który posiada każdy człowiek należy wykorzystać, zaangażować się w działanie, aby życie nie stało się jedynie podtrzymaniem egzystencji.⁹

Definiowanie i określenie poszczególnych wartości, szczególnie ważnych w edukacji, nie jest łatwym zadaniem i może stanowić problem dla wielu nauczycieli.¹⁰ Wartości mogą być zdefiniowane jako przekonania danej jednostki, która uważa je za szczególnie ważne i są dla niej priorytetem w kształtowaniu życiowych celów.¹¹ Jednakże są również wartości religijne czy systemy przekonań związane z wiarą, które stanowią dla danej jednostki normę społeczną. Należy pamiętać, że w edukacji globalnej istnieją różne systemy wierzeń i przekonań związanych z daną kulturą, obyczajami, które mogą mieć wpływ na środowisko szkolne. Uczniowie bowiem noszą w sobie bogactwo różnych kultur i przekonań. Uprzedzenia wobec tej różnorodności bądź narzucanie wartości sprzecznych z przekonaniami danej jednostki czy grupy, mogą stanowić przeszkodę w rozwoju danej osoby.

Nauczyciele zatem muszą podchodzić do kwestii wartości z poczuciem odpowiedzialności. Muszą zdawać sobie sprawę, że odgrywają istotną rolę jako „mediatorzy” wartości, którzy w żaden sposób nie mogą osądzać uczniów.

Nauczyciel, by stać się autorytetem dla młodego człowieka i skutecznie ukierunkować go na właściwe wartości w okresie, kiedy poszukuje on własnej tożsamości, powinien sam przyjąć

⁷ Por. K. Popielski, *Wartości i ich znaczenie w życiu człowieka*, [w:] *Wartości – człowiek – sens*, pod red. K. Popielski, Lublin 1996, s. 62.

⁸ Por. A. M. Tchorzewski, *Dyskurs wokół wartości i powinności moralnych nauczyciela*, [w:] *Rola wartości i powinności moralnych w kształtowaniu świadomości profesjonalnej nauczycieli*, pod red. A. M. Tchorzewski, Bydgoszcz 1994, s. 7.

⁹ Por. K. Zieliński, *Twórcze możliwości człowieka w świetle psychohigieny*, [w:] *Wokół człowieka*, pod red. M. Szyszkowa, Warszawa 1988, s. 21-22.

¹⁰ Por. R. Bailey (red.), *Teaching values and citizenship across the curriculum*. London 2000, s. 10.

¹¹ Por. B. V. Hill, *Values in education in Australian schools*. Melbourne 1991, s. 4.

odpowiednią postawę, spójną z przekazywanymi treściami. Kształtowanie świadomości ucznia, zrozumienia i szacunku dla wartości jest kluczowe we współczesnej edukacji. Dziś nauka nie może być jedynie jednokierunkowym procesem, w którym nauczyciel przekazuje pewne informacje, a tym samym wartości z nimi związane. Współczesna edukacja powinna być procesem wzajemnej wymiany myśli, a nauczyciel powinien pomagać uczniom w zrozumieniu otaczającego ich świata i rzeczywistości, a nie narzucać swoje przekonania. Istotne jest przejście z procesu transmisji do modelu dyskursu.

Nauczyciele odkrywają i kształtują tożsamość uczniów, powinni zatem zwracać szczególną uwagę i rozwijać relacje panujące pomiędzy nimi. Należy zwrócić uwagę, że każdy uczeń może mieszkać w innych społecznościach rodzinnych, kulturowych, społecznych. Czasami nauczyciel będzie zatem potrzebował więcej czasu, by zrozumieć i odnaleźć się wśród norm i zachowań panujących w danej sieci społeczności, powinien wykazać się on wówczas wyrozumiałością i cierpliwością w procesie poznawania każdego ucznia.

Wymiary tożsamości są złożone i mogą one obejmować rasę, płeć, kręgi przyjaźni, talenty, oczekiwania wobec siebie, aspiracje, wierzenia, przekonania duchowe, sytuację społeczno – ekonomiczną, pasje i zainteresowania, itp. W rzeczywistości wszystkie te czynniki mogą tworzyć wyjątkową osobę w klasie. W tym bogatym repertuarze, możliwości łączenia ze sobą wielu aspektów życia są niezwykle duże, co tym bardziej stwarza szeroki wachlarz doświadczeń i wartości.

Rozwój moralności młodego człowieka odbywa się w kilku etapach.¹² Rozwój moralny w okresie dojrzewania jest kontynuacją tego, co już zaczęło się w dzieciństwie. Wartości mają swoje odbicie w zachowaniach empatycznych, odzwierciedlają się w odpowiedzialności i zdolności do tworzenia relacji społecznych przez młodych ludzi. Niezwykle ważną rolę w rozwoju moralnych aspiracji, które sprzyjają dobru innym odgrywa nauczyciel.

Ważne jest, aby pomiędzy naszym intelektem a emocjami, między naszymi celami i wartościami była równowaga. Zadaniem nauczyciela jest zatem dokonanie wyboru sposobu nauczania i obranie celu owej edukacji,¹³ ponieważ młodzi ludzie są zdolni do refleksji nad podstawowymi wartościami i zachowaniami etycznymi zaproponowanymi przez nauczyciela. Tożsamość jest zbiorem indywidualnych cech osobowych, samoświadomości, które tworzą nas jako człowieka. W procesie tworzenia własnej tożsamości, koncepcji siebie jako osoby dobrej, zdolnej, itp., niezwykle ważne są wartości, którymi się kierujemy. Niektórzy czasami próbują zracjonalizować swoje nieetyczne zachowania, by nie zakłócić obrazu własnej osoby jako dobrej i moralnej, starają się wytłumaczyć sobie, że to, co robią jest uzasadnione danymi okolicznościami. Zwolennicy wiarygodnej samooceny zachęcają jednak jednostki, by żyły świadomie i zmierzały się z prawdą o sobie, unikając tym samym usprawiedliwiania niekorzystnych zachowań. Ten rodzaj uczciwości i samoświadomości prowadzi bowiem każdego człowieka do wyższego poziomu dojrzałości moralnej.¹⁴

¹² Por. H. Gardner, *The Disciplined Mind*, New York 2000, s. 70.

¹³ Por. H. Gardner, *The Disciplined Mind*, New York 2000, s. 79.

¹⁴ Por. W. Damon, *Bringing in a New Era in Character Education 2002*, California 2002, s.75.